

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

FEDIRKO Zhanna Volodymyrivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer of the Department of Theory and Methods of Secondary Education of the Kirovohrad Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education named after Vasyl Sukhomlynsky.

Circle of research interests: preparing teachers for innovation.

Стаття надійшла до редакції 21.11.2021р.

УДК 378-057.87+378.147+62-785

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-201-139-142

ЦАРЕНКО Ірина Леонтіївна –

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри теорії та методики
технологічної підготовки, охорони праці та безпеки життєдіяльності
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка
ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-0720-4650>
e-mail: irina.tsarenkof@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ З КУРСУ «БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ТА ОХОРОНА ПРАЦІ В ГАЛУЗІ»

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У сучасних умовах пріоритетного значення набувають питання безпеки життя і діяльності людини на рівні особистості, колективу, суспільства, держави, світу. Тому від рівня набутих знань, умінь та навичок використовувати їх в повсякденному житті та професійній діяльності залежать здатності людини зберігати власне життя і здоров'я, а також надавати відповідну допомогу оточуючим та запобігати виникненню небезпек. За таких умов, особливого значення набуває підготовка майбутніх фахівців, яка здійснюється за всіма педагогічними спеціальностями. Проблема створення безпечних умов життєдіяльності людини розглядається під час вивчення студентами «Безпека життєдіяльності та охорона праці в галузі», адже розв'язання зазначеної проблеми є одним з найважливіших практичних завдань майбутнього педагога.

Сучасне техногенне середовище, в якому перебуває людина характеризується постійним зростанням кількості небезпек, які їй загрожують. Відповідно, у педагогічних закладах вищої освіти має вирішуватися проблема формування в студентів таких якостей, які унеможливають виникнення небезпечних ситуацій, а у випадку їх появи – максимально зменшити негативний вплив на оточуючих, особливо в умовах надзвичайних ситуацій. Саме сукупністю таких якостей особистості визначається культура безпечної життєдіяльності людини.

До основних складових чинників, які актуалізують стан безпеки життя та діяльності людини традиційно відносять: постійне збільшення кількості та масштабу небезпек природного походження, які спричинені забрудненням навколишнього середовища, що порушує екологічний баланс; зростання кількості небезпек техногенного походження, які виникають на виробництвах при взаємодії людини зі складним технічним обладнанням; соціально-політичні

причини, що характеризуються збільшенням напруженості в соціумі. Таким чином, актуальність та значення вивчення курсу «Безпека життєдіяльності та охорона праці в галузі» (БЖОПГ) у закладах вищої освіти важко переоцінити [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема вивчення безпеки життєдіяльності у закладах вищої освіти висвітлена у наукових дослідженнях таких українських учених, як: Желібо Є.П., Зацарний В.В., Пашков А.П., Кобилянський О.В., Заплатинський В.М., Ліпкань В.А., Коновалов А.А. та ін. Науковцями обґрунтовано, що при постійному зростанні кількості та масштабів небезпек формування культури безпеки у студентів є нагальною необхідністю.

У науково-педагогічних дослідженнях Головка М.В., Карнаух Л.П., Науменка Ю.Л., Іванової Т.О., Євтеєва В.О. та інших обґрунтовані педагогічні умови підготовки молодого покоління до безпечного життя і діяльності у різних проявах (формування навичок безпечної поведінки, формування культури безпечної життєдіяльності тощо).

Мета статті: науково обґрунтувати теоретико-методичні засади підготовки студентів педагогічних спеціальностей до безпечної життєдіяльності в складних умовах професійної діяльності.

Методи дослідження. *теоретичні* – вивчення, аналіз та узагальнення наукової літератури для ознайомлення зі станом досліджуваної проблеми, систематизація, порівняння, узагальнення одержаних науково-теоретичних даних; *емпіричні:* діагностичні (анкетування, опитування, тестування), обсерваційні (спостереження, рейтингова оцінка, самооцінка) для встановлення рівня сформованості культури безпеки життєдіяльності [1].

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна підготовка майбутнього педагога покликана задовольняти потреби особистості не тільки у загальних знаннях, але й має спрямовуватися на

розвиток вмінь використовувати набуті під час опанування курсу «Безпека життєдіяльності та охорона праці в галузі» знання у майбутній професійній діяльності. Адже практичний досвід переконує, що у більшості студентів відсутня чітко сформована позиція і вони не можуть орієнтуватися в складних мінливих умовах. Тому, під час проведення лекційних і практичних занять з курсу БЖОПГ доцільно детально розглядати небезпечні ситуації, з якими є загроза зустрітися у повсякденному житті, що надасть можливість студентам виконувати поставлені завдання свідомо, добре уявляти собі небезпечні фактори оточуючого середовища та застосовувати набуті знання у різних життєвих ситуаціях, зокрема у педагогічній професійній діяльності [2].

Навчальна дисципліна «Безпека життєдіяльності та охорона праці в галузі» охоплює набуття студентами теоретичних знань і практичних умінь, спрямованих на захист людини від небезпечних і шкідливих факторів у всіх сферах її діяльності. При цьому курс БЖОПГ покликаний вирішувати низку специфічних завдань, а саме:

- ідентифікація негативних впливів оточуючого середовища на людину (визначення виду небезпеки та її кількісне оцінювання);
- організація заходів щодо захисту від небезпечних чинників і зменшення їх негативного впливу на людину;
- ліквідація наслідків, до яких призвели надзвичайні ситуації;
- створення безпечних умов у середовищі перебування людини.

Разом з цим, опанування студентами навчального матеріалу з курсу буде ефективним за умов розвитку їх критичного мислення, якому сприяє плідна самостійна робота студентів. Метою самостійної роботи є підготовка компетентного вчителя зі сформованими вміннями і навичками відтворення власних креативних ідей. Майбутні педагоги повинні досконало оволодіти методикою повідомлення навчального матеріалу (передачі знань), адже відсутність відповідного досвіду, недостатньо сформовані інтелектуальні якості та недостатньо розвинуте креативне мислення можуть стати причиною труднощів у майбутній професійній діяльності [4].

Проведений аналіз науково-педагогічних джерел показав, що активізація пізнавальної діяльності студентів на заняттях спостерігається за умов упровадження в освітній процес різних методів навчання та їх раціонального поєднання, зокрема: не імітаційних (проведення екскурсій на шкідливі виробництва з подальшим проведенням аналізу та обговорення небезпечних чинників для працівників); імітаційні неігрові (проведення аналізу конкретних ситуацій, що можуть виникнути, а також обговорення і пошук рішень для зменшення впливу небезпечних чинників на працівників) [4].

Практичний досвід переконує, що під час самостійного розв'язання поставлених завдань студенти здійснюють пошук інформації та підбирають різні варіанти вирішення проблеми, що дає їм можливість розробити власний алгоритм дій і оцінити доцільність його використання у разі виникнення небезпечних ситуацій. Отже, такий підхід до самостійного виконання завдань дозволяє майбутнім учителям аналізувати різноманітні ситуації, розробляти необхідні заходи для усунення небезпек, сприяє формуванню здатності відстоювати власну позицію.

Опановуючи курс «Безпека життєдіяльності та охорона праці в галузі» у закладі вищої освіти необхідно, щоб студенти не керувалися лише метою підвищення власного рівня освіченості в питаннях безпеки життєдіяльності та охорони праці, а й мали наміри використовувати набуті знання і вироблені вміння у професійній діяльності. Тому освітній процес з курсу БЖОПГ необхідно зорієнтувати на розвиток особистості студента, а основними рисами навчання повинні бути:

- реальність матеріалу, який вивчається: студенти оточені світом різноманітних речей (в тому числі і небезпек), який має реальне значення для них і властивість постійно розширюватися, а майбутні учителі його досліджують, вивчають і намагаються реконструювати;
- цілісність, яка розуміється як об'єднання у пізнавальній діяльності всіх фізичних, розумових, емоційно-вольових характеристик особистості; навчаючись діяти студент ефективно забезпечує цілісність власної пізнавальної діяльності й розвиток культури безпеки особистості [5].

У дослідженнях філософів, педагогів, психологів наголошується на важливості набуття досвіду у конкретній людській діяльності, що сприяє розвитку пізнавального процесу, у тому числі формуються особистісно-ціннісні настанови, які сприяють усвідомленню пріоритету людського життя, безпеки і здоров'я.

Отже, під час занять з курсу у студентів має сформуватися розуміння, що «культура безпеки» має застосовуватися не лише до працівників потенційно небезпечних об'єктів, але й до кожної людини і суспільства в цілому. Тому, ефективні заходи щодо забезпечення безпеки життєдіяльності, зниження індивідуальних, колективних і глобальних ризиків залежить не лише від ціннісних настанов студентам, а й мотивів їхньої поведінки та особистісних якостей і здібностей [3].

Водночас, у студентів під час вивчення курсу БЖОПГ має формуватися стійке переконання в тому, що забезпечення безпеки життя і професійної діяльності людини регламентується не тільки нормативно-правовими, організаційними заходами та технічними засобами, а ще й внутрішньою потребою людини, пріоритетною метою суспільства. Цьому, безперечно, сприятиме сформована система ідеалів і цінностей, відповідні якості особистості, що спонукають людину вести суспільно визначений

спосіб життя, який включає: систему відповідних знань; вироблені вміння та навички для успішного здійснення професійних обов'язків (дотримання правил техніки безпеки, зменшення ризиків у процесі взаємодії вчителя з учнем, усунення причин виникнення професійних захворювань тощо); розвинуті вміння адекватно реагувати на небезпеку в обмеженому часовому проміжку.

Поява нових ризиків у професійній діяльності вчителя зумовлює потребу вдосконалення змісту навчального курсу «Безпека життєдіяльності та охорона праці в галузі». Зокрема, за основу були взяті наступні групи ризиків:

- організаційно-технічний ризик (невідповідне матеріально-технічне забезпечення закладів освіти, незадовільні санітарно-гігієнічні умови тощо);

- інформаційно-комунікаційний ризик (інформаційно-комунікаційні небезпеки діяльності вчителя);

- соціокультурний ризик (прояв деструктивних явищ у взаємодії «вчитель-учень», зниження моральних і етичних якостей шкільного колективу, загрози природного, терористичного, техногенного або іншого походження для колективів та інше) [6].

Отже, зміст курсу «Безпека життєдіяльності та охорона праці в галузі» має сформовану структуру, його метою є формування відповідних компетентностей майбутнього фахівця освітньої галузі, а саме: здатність на свідому поведінку у повсякденному житті та діяльності, а також в умовах виникнення різних надзвичайних ситуацій; здатність визначати небезпечні та надзвичайні ситуації за розвитком подій, аналізувати отриману інформацію, використовуючи власний досвід; здатність оцінювати розвиток подій під час виникнення надзвичайних ситуацій; здатність відповідально ставитись до власної поведінки і не допускати дій, які можуть призвести до виникнення небезпеки; здатність до адекватної поведінки якщо виникла надзвичайна ситуація, для запобігання ризику щодо життя і здоров'я.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розробок. Отже, завданнями курсу «Безпека життєдіяльності та охорона праці в галузі» є опанування майбутніми вчителями системи знань, вмінь та навичок, які мають забезпечити їх власну безпеку і безпеку оточуючих у повсякденному житті та діяльності. Розуміючи, що необхідно дотримуватися норм і традицій забезпечення безпечного життя та професійної діяльності у студентів формується мотивація щодо посилення власної відповідальності за забезпечення гарантованого рівня безпеки, збереження матеріальних і культурних цінностей у межах прийнятної ризику, культури безпечної життєдіяльності тощо. Таким чином, засвоївши курс «Безпека життєдіяльності та охорона праці в галузі» майбутні педагоги мають володіти сукупністю загальнокультурних та професійних компетентностей

з питань безпечного життя і діяльності, що надасть їм можливість виявляти небезпечні та шкідливі фактори, вирішувати повсякденні завдання щодо збереження життя та здоров'я оточуючих, а також в умовах виникнення надзвичайних ситуацій.

Подальші наукові розробки доцільно спрямувати на впровадження новітніх методів навчання у освітній процес, вдосконалення навчально-методичного забезпечення курсу «Безпека життєдіяльності та охорона праці в галузі» з метою покращення практичної підготовки майбутніх педагогів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Величко С.П., Царенко О.М., Царенко І.Л. Безпека життєдіяльності. Практикум з безпеки життєдіяльності та основ охорони праці: навч. посіб. Кропивницький: ФОП Александрова М.В., 2018. 164 с.
2. Желібо Є.П., Зацарний В.В. Безпека життєдіяльності: навч. посіб. Київ: Ун-т «Україна», 2005. 264 с.
3. Ісаєв С.А. Формування культури безпеки життєдіяльності у вищих навчальних закладах України. *Культура безпеки, екології та здоров'я*. 2010. №2. С. 27-29.
4. Зоріна М.О. До проблеми визначення актуальності й проблеми формування культури безпеки життєдіяльності. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2010. №8. С. 149-153.
5. Липкан В.А. Безпекознавство: навч. посіб. Київ: Вид-во Європ. університету, 2003. 208 с.
6. Пістун І.П. Безпека життєдіяльності: навч. посіб. Суми: Університет. книга, 2000. 237 с.

REFERENCES

1. Velichko, S.P., Tsarenko, O.M., & Tsarenko I.L. (2018). *Bezpeka zhyttiedialnosti. Praktikum z bezpeky zhyttiedialnosti ta osnov okhorony pratsi* [Life Safety. Workshop on life safety and basics of labor protection]. Kropyvnytskyi.
2. Zhelibo, E.P., & Zatsarny, V.V. (2005). *Bezpeka zhyttiedialnosti* [Life Safety]. Kyiv.
3. Isayev, S.A. (2010). *Formuvannia kultury bezpeky zhyttiedialnosti u vyshchyykh navchalnykh zakladakh Ukrainy* [Ormaton of a culture of life safety in higher educational institutions of Ukraine].
4. Zorina, M.O. (2010) *Do problemy vyznachennia aktualnosti u problemy formuvannia kultury bezpeky zhyttiedialnosti* [To the problem of determining the relevance and the problem of forming a culture of life safety].
5. Lipkan, V.A. (2003). *Bezpekoznavstvo* [Security studies]. Kyiv.
6. Pistun, I.P. (2000). *Bezpeka zhyttiedialnosti* [Life Safety]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЦАРЕНКО Ірина Леоніївна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри теорії та методики технологічної підготовки, охорони праці та безпеки життєдіяльності Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: теорія і методика професійної освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

TSARENKO Irina Leontyevna – candidate of pedagogical sciences, senior lecturer in theory and methodology of technological training, safety and life safety of the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Circle of research interests: theory and methods of professional education.

Стаття надійшла до редакції 26.11.2021р.

УДК 378.011.3-051

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-201-142-146

ЧУБАР Василь Васильович –

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики технологічної підготовки,
охорони праці та безпеки життєдіяльності

Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка

ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-5342-3547>

e-mail: vchubar@meta.ua

УДОСКОНАЛЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ В ПРОЦЕСІ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ТЕХНОЛОГІЙ ПЕРЕТВОРЮВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Запровадження у виробництво нової техніки й технологій, зростання обсягу знань щодо перетворення матеріалів, енергії й інформації в інтересах суспільства вимагають подальшого удосконалення рівня готовності старшокласників сучасної школи до трудової діяльності. Кожен випускник має бути готовим розвивати українську економіку, змінювати навколишній світ, удосконалювати технології, а також навчатися впродовж життя й бути конкурентним на ринку праці.

Відповідно до зазначених вимог, профільне навчання старшокласників перебуває під постійною увагою державних органів [3; 8; 9; 10], науковців та педагогіч-практиків [1; 2; 4; 5; 6; 11 та ін.].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та методологічні засади діяльнісного підходу в педагогічній психології розроблені Л. Виготським, В. Давидовим, Д. Ельконіним А. Леонтєвим, С. Рубінштейном та ін. Подальший розвиток діяльнісного підходу здійснений Ш. Амонашвілі, Г. Костюком, В. Сухомлинським та ін. Різні аспекти проблеми удосконалення реалізації діяльнісного підходу в процесі профільного навчання старшокласників технологій відповідно до сучасних вимог НУШ розроблялися науковцями, зокрема, позаурочна предметно-перетворювальна діяльність, як складник професійної підготовки майбутніх учителів технологій (І. Андрощук), модель змісту трудового навчання: технологічна компетентність як основа структури трудового навчання (Л. Гриневич), модель організації предметно-перетворювальної діяльності учнів сільської школи» (О. Коберник), технологічна культура вчителя: сутність і модель формування (В. Лола), проектно-технологічна діяльність як ефективна форма здійснення інновацій в освітній галузі «Технологія» (С. Ткачук) та ін.

Проведений нами аналіз свідчить про те, що проблемі удосконалення реалізації діяльнісного

підходу в процесі профільного навчання старшокласників технологій приділяється недостатня увага в науковій та науково-методичній літературі. Особливо це стосується наукового обґрунтування шляхів удосконалення реалізації діяльнісного підходу в процесі профільного навчання старшокласників технологій перетворювальної діяльності [2; 4; 5; 6; 7; 11].

Мета статті. Виявлення та окреслення шляхів удосконалення реалізації діяльнісного підходу в процесі профільного навчання старшокласників технологій перетворювальної діяльності.

Методи дослідження. У дослідженні використано взаємно пов'язані методи: вивчення, аналіз і систематизація нормативних документів, психолого-педагогічної, навчальної та методичної літератури; системний і проблемно-пошуковий методи для з'ясування шляхів удосконалення реалізації діяльнісного підходу в процесі профільного навчання старшокласників технологій перетворювальної діяльності, формулювання висновків й перспектив подальших наукових досліджень.

Виклад основного матеріалу дослідження. У пропонованій статті оперуємо визначенням, що діяльнісний підхід – це «... спрямованість навчально-виховного процесу на розвиток умінь і навичок особистості, застосування на практиці здобутих знань з різних навчальних предметів, успішна адаптація людини в соціумі, професійна самореалізація, формування здібностей до колективної діяльності та самоосвіти» [3, с. 2]. Беремо до уваги, що перетворювальна діяльність – це діяльність старшокласників спрямована на створення інтелектуальних або матеріальних цінностей (підготовка рефератів, творів, технічних пристроїв, макетів, виробів декоративно-прикладного мистецтва тощо) передбачених навчальною програмою або обраних учнями.

Для оптимізації пошуку шляхів удосконалення реалізації діяльнісного підходу в процесі